

Бранко А. Лубарда *

СВЕТИ САВА – РЕЧ ВЕКОВА

Беседа поводом свечане доделе диплома и награда студентима Правног факултета на дан Светог Саве 2002. године

I

Свети Сава, први монах из српске владарске куће, својом раном спознајом (ништавила) пролазности деоница световне власти и уздицањем од „клањања златном телету“, као веома млад креће на пут просвећености, надмоћи умности над чулношћу. Стваралачка аскеза подвизања водила је брзом сазревању Савине личности, уздицању ка светости и стицању дубоких богословских знања у светогорским манастирима Светог Пантелејмона и Ватопеда. Прожимање Савиног духа и ума кардиналним (филозофским) врлинама: праведношћу, мудрошћу, чистотом и храброшћу, и посвећеност богословским врлинама: вери, нади и љубави, Сави је донело највеће богатство и дело – реч Светог Саве, реч дугу векова.

Реч Савина спасавала је српску државу од унутрашњег раздора (мирећи браћу Стефана и Вукана); реч у молитви Савиној чувала је државу од спољних насртаја (одвраћање и погибија великаша Стреза); прибавила је хрисовуљу византијског цара Алексија III за подизање Хиландара (1198); и потом, заслужила рукоположење за архимандрита (1204) и хиротонисање за достојанство архиепископа (1219), што је Српској цркви донело самосталност. Реч Савина се дубоко уважавала у хришћанском свету. Она је, тако, на молбу бугарског цара Ивана II Асена, дипломатски помогла да и Бугарска црква обнови своју патријаршију.

Речи Савиној се једнако веровало и после његове смрти у Трнову (1235). Та реч, међутим, знала је и да засмета као какав умишљени *crimen maiestatis*, делом и због поштовања које је према Светом Сави исказивало наше неправославно живље, тако да је Синан-паша наредио спаљивање моштију Светог Саве на Врачару

* Др Бранко А. Лубарда, ванредни професор Правног факултета у Београду.

поткрај XVI века (1594). Синан-пашин својеврсни *damnatio memoriae* имао је за циљ да избрише реч и име Светог Саве из народне свести и памћења, а постигао је да из истог тог пепела, праха духовног оца Србије, четири века касније, израсте величанствени Храм Светог Саве на Врачару.

II

Свети Сава, „вожд отачаства и благонаравља“, први је архимандрит и архиепископ „све српске земље и поморске“ хиротонисан 1219. године у Никеји, у храму у коме је 325. године одржан Први васељенски сабор, на Светој архијерејској литургији коју је служио никејски (цариградски) патријарх Манојло I Сарантен. Реч архиепископа Саве је истом том приликом издејствовала и готово једнако важно право да будуће архиепископе самостално бирају епископи Српске цркве, чиме је Српска црква стекла и својство истински народне цркве. Свети Сава је том приликом уживао посебне почасте и личну подршку од стране византијског цара Теодора Ласкара. Апостолска мисија Светог Саве, када је у питању организација и развој Српске цркве, пореди се са апостолом Павлом. Оно што је апостол Павле за хришћанску цркву уопште, то је Свети Сава за Српску цркву.

Црквено-организациони рад започео је подизањем Хиландара, ктиторске задужбине Светог Симеона и Светог Саве, нашим најстаријим „универзитетом беседништва“. Праве беседе (о вери) нема без дубине (монашког) ћутања, да би се из речи многих земаљских језика – *multae terricolis linguae*, открио један небески – *caelestibus una*, и да би дошло до спознаје самог (метафизичког) почетка: „У почетку беше реч“ (Јеванђеље по Јовану). После хиротонисања за архиепископа, односно стицања аутокефалности Српске цркве, у жељи да христијанизује српски народ, Свети Сава подиже многе цркве и украшава их својим омилијама и беседама о правој вери. Архиепископ Сава поставља тако камен темељац моралном уздизању српског народа, јер вера је прва и последња реч хришћанства, као религије добра, религије морала. Морално уздизање народа, јачање духа слободе, и правде као „сестре побожности“, остале су темељне карактерне црте нашег народа, које су и код Ј. Цвијића записане: „Да би се изазвала највиша сума народне снаге, треба дирнути... у индивидуални и национални понос; треба истаћи питање части или идеал правде или слободе.“ Доиста, морал је везивно ткиво основних правних вредности: правде, слободе, једнакости, мира и сигурности.

Организација и јачање аутокефалне Српске цркве одвијали су се у традицији византијског учења о симфонији државе и цркве

(као тела и душе верујућег српског народа), наспрам сваког облика цезаропапизма или папоцезаризма, што је дошло до изражаја и у симболици зидног сликарства средњовековне Србије од Милешеве (фреска Светог Симеона, Светог Саве, краља Стефана Првовенчаног, Радослава и Владислава) и Студенице, до Дечана и Пећи, Каленића и Ариља. Јачање државе, у то време, није било могуће без јачања цркве, тако да филозофија симфоније остаје добрим делом изражена и у Душановом закону који, додуше, садржи и елементе поделе власти. И када је у каснијим вековима српска држава изгубила (политичку) сувереност, остала је у основи очувана сувереност Српске цркве, и „њојзи“ хвала што се очувала самобитност српског народа и његова државоуправна свест; и „њојзи“ хвала за проту Матеју Ненадовића који је ту сачувану државноуправну свест, на основу светосавског Законоправила, односно Крмчије, преточио у први закон устаничке Србије (1804).

III

Савин рад на организацији цркве (која се у хришћанству схвата као заједница свештенства и верника у љубави с Богом) није могуће одвојити од законодавне делатности – верско и законодавно се веома тесно преплићу у његовом делу. Доментијан је чак значај Светог Саве као законоположника за српски народ упоредио са значајем који има законоположник Мојсије за синове Израилеве. Бити такав законописац није могуће без спознаје и људских и божанских ствари: *humanorum atque divinarum rerum notitia* (Улпијан). Отуда, смртан човек не сме да иде против неписаних вечних божјих закона, упозорава Антигона Креонта (Софокле).

Без Савине спознаје божанских и људских ствари, без Саве као законоположника и налогодавца (превођења са грчког на стари српскословенски језик) не би било ни Карејског, Хиландарског, нити Студеничког типика, којима се регулише монашки живот у манастирима и, што је још важније, не би било Законоправила, Светосавског номоканона или Крмчије (1220). Законоправило се сматра „самосталном кодификацијом византијског права у Србији“, односно представља црквенограђански законик у традицији грчко-римског права (који садржи елементе црквених зборника – Синописа ефеског епископа Стефана и Фотијевог номоканона, као и превод Прохирона из деветог века). По свом значају Законоправило далеко превазилази оквире средњовековне српске државе – уз одређене измене, коришћено је у Бугарској, Украјини и Белорусији (XV–XVII век), а од половине XVII века и у Русији (Крмановска књига).

Без Законоправила можда не би било ни нашег највећег средњовековног правног споменика – Душановог законика (1349, допуњен 1354). Законоправило се примењује и по доношењу Душановог законика, који, надахнут начелом правде, ни данас не престаје да потврђује своју трајну вредност и да нас задивљује кад, поред осталог, налаже: „Све судије да суде по законуку, право, како пише у законуку, а да не суде по страху од царства ми.“ На таквој светосавској традицији, непосредно ношен идејом историјскоправне школе, која развој права везује за развој народног духа, Богишић *noster* је казивао да „ништа не унапређује толико благодестање једног народа као добро уређено и за сваког једнако правосуђе“.

IV

Карејски, Хиландарски и Студенички типик, а пре свега Законоправило, поред свог црквено-правног и законског карактера и значаја, имају и свој књижевни значај. Свети Сава се стога сматра и нашим првим књижевником. Сава је знао да сачувати језик, стари српскословенски језик, значи сачувати народ, јер „језик је најдубљи и основни израз народног карактера“ (В. Соловјов). Свети Сава је дубоко разумео поруку старозаветне приче о Вавилонској кули и свој тежини небеске казне (због губитка вере и унутрашњег моралног јединства народа), која гласи: „Хајде да сиђемо и да им пометемо језик да не разумеју један другог што говоре.“ Он је знао да следи очински савет Светог Симеона: „Боље ти је изгубити и највећи и најтврђи град своје земље него најмању и најнезнатнију реч свога језика. Знај, непријатељ те онолико освојио и покорио колико ти је речи потро и својих потурио.“ Ако занемаримо дубоко значење очувања српског језика, пре свега у нашим законима, недовољно ћемо сачувати и развијати своје културно биће и језичку самосвојност. Ово тим пре што и Европа ХХI века наставља да иде у правцу економског, социјалног и политичког интегрисања, али и истиче значај и неопходност очувања различитости култура и језичког богатства. Европи у културном смислу више припадамо ако негујемо и очувамо богатство свог језика, посебно у закону.

Без Саве као писца Житија Светог Симеона, Карејског типика, без Светог Саве као надахнућа, не би било ни наше средњовековне књижевности – Доментијана и Теодосија (Житије Светог Саве), врхунских српских богослова. Свети Сава је узор и нашем Доситеју Обрадовићу, просветитељу. Свети Сава је и нас овде, на Правном факултету Универзитета у Београду, окупио данас да тумачимо његове поруке мира, које је Сава у себи носио и на друге преносио, и поруке обзирности, којих нема без праштања и кајања.

„Праштање је пола пута до Бога; милосрђе је друга половина“ (Н. Велимировић). Ако не смогнемо мудрости, чојства и храбрости да праштамо, ако нас савлада чулност нетолеранције, остаћемо у (дантеовском) *circulus vitiosus*-у нетолеранције – „ћераћемо се још“ (М. Бећковић). Нама праваницима је можда лакше да протумачимо светосавске симболе, знакове поред пута Светог Саве, који су у духовном смислу и наши „знакови поред пута“ (И. Андрић). Право се, наиме, сматра науком највеће ерудиције – *eruditissimus disciplina iuris*, а из космополитизма, тежње за стваралаштвом, уз надареност и ентелехију, најпре извире уздржаност и скромност, толеранција и мир.

Драги наши дипломирани правници и награђени студенти, нека ваша реч – усмена и писана, од које зависи остваривање и заштита права, понекад и судбина не само појединца – буде реч правде и правичности, реч правне и моралне чистоте, реч мудрости и храбрости, реч мира и обзирности.

Vivat Academia iuris Singiduni!

Vivat haec sodalitas!